

Bruno Kobali, mag. iur.*

PROBLEMATIKA POSLOVNE SPOSOBNOSTI KOD OSOBA S INTELKTUALNIM TEŠKOĆAMA U POSTUPCIMA RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Poslovna sposobnost svojstvo je koje nam omogućuje stvaranje pravnih učinaka u svakodnevnom životu. Osobama s intelektualnim teškoćama to je svojstvo pravno i faktički ograničeno. Cilj je ovog rada određivanje problematike s kojom se susreću osobe s intelektualnim teškoćama u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, odnosno analiza utjecaja odlučujućih čimbenika u postupku: posebnih skrbnika, sudskih vještaka i sudaca. Kako bi se dobio cjelovit uvid u navedenu problematiku, prvo je potrebno odrediti osnovne pojmove i razlike između pojedinih pojmova u vezi s kojima u praksi često zna biti zabluda. Za bolje razumijevanje uloge skrbnika u postupku nužno je dobiti uvid u institut skrbništva za punoljetne osobe, s posebnim naglaskom na skrbnike iz vlastite obitelji. Konačno, razmatraju se i pojedina potencijalna rješenja za poboljšanje položaja osoba s intelektualnim teškoćama u navedenim postupcima, što bi doprinijelo i poboljšanju kvalitete njihova života te općenito položaja u društvu. U radu se iznose i tumačenja autora koja se temelje na primjerima iz prakse, odnosno iskustvu stečenom radom s osobama s intelektualnim teškoćama, njihovim skrbnicima i obiteljima.

Ključne riječi: *intelektualne teškoće, poslovna sposobnost, skrbništvo, izvanparnični postupci.*

1. UVOD

Osobe s intelektualnim teškoćama (dalje u tekstu: OIT) čine 4,9 % ukupna broja osoba s invaliditetom (dalje u tekstu: OSI) u Republici Hrvatskoj.¹ Zbog specifična stanja u kojem se nalaze, jedna su od najosjetljivijih i najugroženijih skupina unutar društva. Izvršavanje svakodnevnih radnji i aktivnosti koje smatramo uobičajenima

* Bruno Kobali, mag. iur., Hrvatski savez udruga osoba s intelektualnim teškoćama, Zagreb (*Croatian Association of Societies of Persons with Intellectual Disabilities*): b.kobali88@gmail.com

ORCID-ID: orcid.org/0000-0001-8042-824X

¹ Prema podatcima HZJZ-a, u Hrvatskoj su na dan 9. 9. 2021. godine živjele 586.153 osobe s invaliditetom, od čega 28.901 osoba s intelektualnim teškoćama; Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, rujan 2021. (dalje u tekstu: Izvješće OSI RH).

izazov su za OIT i njihove obitelji koje im tijekom cijelog života pomažu u svladavanju zapreka. Odluke koje donosimo izravno utječu na naš život, bez obzira na to je li riječ o jednostavnijim odlukama (npr. prehrana, odjeća itd.) ili o složenijim (npr. raspolaganje novcem, odluke o zdravlju itd.). U tome smo slobodni odlučivati samostalno, pritom prihvaćajući odgovornost za sve posljedice koje proizlaze kao rezultat naših odluka. Da bismo očitovanjima svoje volje mogli stvarati pojedine pravne učinke, potrebna nam je poslovna sposobnost koju stječemo u određenom razdoblju života, odnosno pod propisanim uvjetima. Kod OIT-a nemogućnost samostalnog odlučivanja još više dolazi do izražaja te se uvijek postavlja i pitanje poslovne sposobnosti, odnosno njezina opsega. Opseg poslovne sposobnosti reguliran je institutima statusnog prava – postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti. Kako bismo dobili bolji uvid u ključne čimbenike koji utječu na krajnji ishod u spomenutim postupcima, potrebno je upoznati se s pojmom intelektualnih teškoća (dalje u tekstu: IT), institutom skrbištva za punoljetne osobe te relevantnim propisima. Na kraju, nužno je detektirati i pojedine praktične probleme koji se javljaju u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti te iznijeti prijedloge za poboljšanje položaja OIT-a unutar navedenih postupaka i sprječavanja negativnih posljedica nakon njihova zaključenja.

2. POSLOVNA SPOSOBNOST OSOBA S INTELJEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

2.1. Odnos između pravne, poslovne i radne sposobnosti

Pravni su subjekti građanskog prava fizičke i pravne osobe, a glavna su svojstva koja im omogućuju sudjelovanje u građanskopravnim odnosima pravna i poslovna sposobnost. Pojam pravne i poslovne sposobnosti može se tumačiti iz Zakona o obveznim odnosima² (dalje u tekstu: ZOO) pa tako iz čl. 17., st. 1. ZOO-a proizlazi da je pravna sposobnost svojstvo pravnog subjekta da bude nositeljem prava i obveza, dok iz čl. 18., st. 1. ZOO-a proizlazi da je poslovna sposobnost svojstvo pravnog subjekta da vlastitim očitovanjima volje stvara pravne učinke. Ne ulazeći detaljnije u pravnu narav samih pravnih subjekata te usporedbe navedenih svojstava između fizičkih i pravnih osoba³, ipak je potrebno navesti određene osnovne razlike između pravne i poslovne sposobnosti. Prije svega, svaka fizička osoba ima pravnu sposobnost te joj se ona ne može oduzeti. S druge strane, pravnoj osobi može se oduzeti pravna sposobnost. U slučaju poslovne sposobnosti situacija je obratna. Kod pravnih osoba ne postoje stupnjevi poslovne sposobnosti, dok kod fizičkih osoba postoje tri

² Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21.

³ Vidi opširnije u Klarić, P., Vedriš, M. (2014). *Građansko pravo*, Zagreb, Narodne novine, str. 32–61.

stupnja: puna poslovna sposobnost, djelomična poslovna sposobnost⁴ i potpuna poslovna nesposobnost. Konkretniji sadržaj, opseg i razlike među stupnjevima poslovne sposobnosti dolaze do izražaja u odredbama Obiteljskog zakona⁵ (dalje u tekstu: ObZ), dok ZOO sadržava samo općenite odredbe. Puna poslovna sposobnost stječe se punoljetnošću (čl. 18., st. 2. ZOO-a), a iznimno se može steći i prije punoljetnosti.⁶ Djelomičnu poslovnu sposobnost imaju punoljetne osobe koje su odlukom suda djelomično lišene poslovne sposobnosti, a može je steći i maloljetnik koji se zaposli.⁷ Iz svega navedenog proizlazi da su potpuno poslovno nesposobni jedino maloljetnici (uz spomenute iznimke). Prema ObZ-u iz 2003., punoljetne osobe također su mogle biti potpuno lišene poslovne sposobnosti na temelju odluke suda, ali je sadašnjim ObZ-om napuštena takva mogućnost (vidi *infra*). Također, bitno je razlikovati pojam poslovne sposobnosti od pojma radne sposobnosti, odnosno sposobnosti za obavljanje određenog posla. O poslovnoj sposobnosti odlučuje sud, dok ocjenu o radnoj sposobnosti donosi Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI). Razlika je i u propisu na temelju kojeg se ocjenjuje radna sposobnost, odnosno riječ je o Zakonu o mirovinskom osiguranju.⁸ Napokon, radna i poslovna sposobnost nisu međusobno uvjetovane pa tako osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost nije nužno i radno nesposobna, a isto vrijedi i u obratnom slučaju – radno nesposobna osoba ne mora istodobno biti i poslovno nesposobna.

2.2. Problematika poslovne sposobnosti kod osoba s intelektualnim teškoćama

2.2.1. Pojam i klasifikacija intelektualnih teškoća

Vrste invaliditeta međusobno se razlikuju po određenim karakteristikama, a upravo je poslovna sposobnost jedna od važnijih karakteristika po kojoj se OIT razlikuju od drugih OSI-ja. Za bolje razumijevanje problema poslovne sposobnosti kod OIT-a potrebno je odrediti sam pojam IT-a. U teoriji ne postoji jedinstvena definicija pojma

⁴ ZOO se koristi i pojmom ograničene poslovne sposobnosti (npr. čl. 276., 330., 333. i 334. ZOO-a).

⁵ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19.

⁶ Maloljetna osoba može pod uvjetima propisanim čl. 25., st. 2. ObZ-a sklopiti brak te pritom stječe punu poslovnu sposobnost, što potvrđuje i čl. 117., st. 2. ObZ-a. Prethodno važeći Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15 (dalje u tekstu: ObZ iz 2003.), u tadašnjem je čl. 120., st. 3. predviđao i mogućnost stjecanja poslovne sposobnosti kod maloljetnika koji su postali roditelji, ali je sadašnjim ObZ-om taj institut napušten te se ostvarivanje prava maloljetnih roditelja osigurava institutom mirovanja ostvarivanja roditeljske skrbi.

⁷ Pod uvjetima propisanim čl. 20. Zakona o radu, Narodne novine, br. 93/14, 127/17, 98/19, a u vezi s time vidi i čl. 85. ObZ-a.

⁸ Zakon o mirovinskom osiguranju, Narodne novine, br. 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21.

IT-a, ali jedna od najšire prihvaćenih jest definicija Američkog saveza za intelektualne i razvojne teškoće u kojoj se intelektualne teškoće definiraju kao „teškoće karakterizirane značajnim ograničenjima u intelektualnim funkcijama te adaptivnom ponašanju, a obuhvaćaju brojne svakodnevne socijalne i praktične vještine“.⁹ Bitno je napomenuti da u praksi postoji tendencija napuštanja pojma „mentalna retardacija“ pri referiranju na OIT. Ocijenjeno je da je pojam „intelektualne teškoće“ puno prihvatljiviji¹⁰, iako mentalna retardacija ostaje legitiman pojam u medicinskom smislu te se redovito koristi u liječničkim nalazima (lat. *retardatio mentalis*). Već smo ustanovili da je pravna sposobnost svojstvo koju ima svaka fizička osoba pa ona nije upitna ni kod OIT-a, ali opseg poslovne sposobnosti kod OIT-a ovisi o specifičnim čimbenicima koji karakteriziraju pojedinu potkategoriju IT-a kojoj osoba pripada. U teoriji, potkategorije IT-a najčešće se dijele na lake, umjerene, teške i duboke.¹¹ Navedene potkategorije temelje se na Međunarodnoj klasifikaciji bolesti i srodnih zdravstvenih problema (dalje u tekstu: MKB)¹² koju je izdala Svjetska zdravstvena organizacija (*World Health Organization* – WHO). Prema hrvatskom izdanju MKB-a¹³, za čiji je prijevod ovlašten Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ), mentalna retardacija dijeli se na blagu, umjerenu, tešku i duboku.¹⁴ Važno je napomenuti da intelektualne teškoće nisu bolest, nego složena pojava stanja osobe pa iz tog razloga ne postoji mogućnost njihova liječenja. Ubrajaju se u neurorazvojne poremećaje te se određuju uz pomoć triju kriterija: intelektualno funkcioniranje, adaptivno funkcioniranje te vrijeme u kojem se javljaju.¹⁵ Ako uzmemo u obzir da su IT razvojni poremećaji, odnosno smetnje u razvoju, neprikladno ih je nazivati oštećenjem. Iz nacionalnih propisa teško je zaključiti u koju bi se kategoriju IT mogle svrstati jer je

⁹ „*Intellectual disability is a disability characterized by significant limitations in both intellectual functioning and in adaptive behavior, which covers many everyday social and practical skills*“; Službene stranice Američkog saveza za intelektualne i razvojne teškoće (*American Association on Intellectual and Developmental Disabilities* – AAIDD), <https://www.aaidd.org/> (20. veljače 2022.).

¹⁰ Jednu od takvih preporuka dao je i Odsjek za inkluzivnu edukaciju i rehabilitaciju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu. Prema njihovu tumačenju, pojam „intelektualne teškoće“ manje je stigmatizirajući, odnosno afirmativnijeg je karaktera.

¹¹ Katkad se u teoriji za teške IT alternativno koristi pojmom „teže IT“, dok se za pojam dubokih IT-a alternativno koristi pojmom „teške IT“. Alternativna terminologija IT-a ne podudara se s medicinskom terminologijom za mentalnu retardaciju pa njezino korištenje može dovesti do konfuzije, pogotovo što se tiče pojma teških IT-a, odnosno teške mentalne retardacije jer se u tom smislu navedeni pojmovi ne odnose na istu potkategoriju. Iz tog razloga u daljnjem se izlaganju neće koristiti alternativna terminologija IT-a.

¹² *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems 10th Revision (ICD-10)-WHO Version for*; 2019.

¹³ *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema: MKB-10 – deseta revizija, svezak 1. – drugo izdanje*; Zagreb: Medicinska naklada: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2012.

¹⁴ *Cf. ibid.*, str. 319–320.

¹⁵ Tarabić, B. N., Tomac, P. (2014). *Intelektualne teškoće – dijagnostika i klasifikacija*, Cyrus, Zagreb: Medicinski fakultet, 2 (1), str. 130–132.

prisutna određena terminološka neusklađenost.^{16, 17} U Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom¹⁸ (dalje u tekstu: KPOSI) takvih nejasnoća nema pa su osobe s invaliditetom definirane kao osobe s tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem (čl. 1., st. 2. KPOSI-ja). Iz takve definicije proizlazi da su IT zasebna kategorija invaliditeta. Navedenu podjelu prati i Zakon o socijalnoj skrbi¹⁹ (dalje u tekstu: ZSS) pa se pojam IT-a nalazi i u njegovim odredbama (čl. 15., st. 1., toč. 11. ZSS-a), a Izvješće OSI RH također u svojim statističkim tablicama koristi se tim nazivom iako kategorizaciju u tablicama temelji na Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom²⁰ (dalje u tekstu: ZROSI) – koji se uopće ne koristi pojmom intelektualnih teškoća, odnosno oštećenja. Intelektualne teškoće potrebno je razlikovati od mentalnih teškoća za koje se alternativno koristi i termin psihosocijalne teškoće.²¹ Unatoč tome, intelektualne i mentalne teškoće često se podvode pod zajedničku kategoriju – duševne smetnje. Duševne smetnje također nemaju jedinstvenu definiciju, a Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama²² (dalje u tekstu: ZZODS) u čl. 3., st. 1., toč. 3. upućuje na međunarodno priznate klasifikacije mentalnih poremećaja. Tako se pojedine potkategorije mentalnih poremećaja mogu vidjeti unutar MKB-a²³, a među njima nalazi se mentalna retardacija, ali i brojni drugi poremećaji koji se bitno razlikuju od nje. Zanimljiva je činjenica da Izvješće OSI RH u svojim statističkim tablicama vodi intelektualna i mentalna oštećenja kao zasebne kategorije²⁴, dok ZROSI odvaja mentalnu retardaciju (čl. 11. ZROSI-ja) od duševnih smetnji (čl. 13. ZROSI-ja). S druge strane, ObZ u svojim odredbama ne spominje intelektualne ili mentalne teškoće, već ih obuhvaća pojmom duševne smetnje (čl. 234., st. 1. i čl. 235., st. 2. ObZ-a).

2.2.2. Opseg poslovne sposobnosti unutar pojedinih potkategorija u praksi

Ne postoji univerzalna formula prema kojoj bi se mogao odrediti opseg poslovne sposobnosti za svaku potkategoriju IT-a. Zato se konstantno naglašava potreba individualnog pristupa OIT-u pri procjeni njihovih sposobnosti, a pogotovo kad se

¹⁶ Vidi Korać Graovac, A., Čulo, A. (2011). *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61 (1), str. 69–70.

¹⁷ Vidi također Pekeč Knežević, M.: *Uloga pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom*, u: *Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse*, Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Solarisu, Šibenik, 4. – 5. listopada 2011., Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012., str. 10–11.

¹⁸ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (2007.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08, 05/08.

¹⁹ Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22.

²⁰ Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, Narodne novine, br. 64/01.

²¹ Pekeč Knežević, *loc. cit.* (bilj. 17).

²² Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 76/14.

²³ *Op. cit.* (bilj. 13), str. 267–335.

²⁴ Npr. str. 7 Izvješća OSI RH.

odlučuje o pravima koja bi im mogla omogućiti kvalitetniji život. Kod osoba s dubokim IT-om ne postoji mogućnost samostalnog života te su one ovisne o stalnoj pomoći drugih osoba. U takvim okolnostima vrlo je teško govoriti o bilo kojem segmentu poslovne sposobnosti na temelju kojeg bi mogle stvarati pravne učinke. Kod osoba s teškim IT-om stanje nije puno drukčije jer, unatoč pripadnosti blažoj potkategoriji IT-a, također zahtijevaju stalnu pomoć i podršku drugih osoba pa je njihova sposobnost stvaranja pravno relevantnih učinaka u građanskopravnim odnosima gotovo u jednakoj mjeri ograničena kao i kod osoba s dubokim IT-om. Osobe s umjerenim IT-om imaju veće mogućnosti za stvaranje određenih pravnih učinaka jer kod njih postoje uvjeti za zapošljavanje, ali također u većini slučajeva ne žive samostalno te im je potrebna podrška okoline u obavljanju pojedinih životnih funkcija. U svakom slučaju, potencijalni opseg poslovne sposobnosti nešto je širi u odnosu na prethodne dvije potkategorije. Osobe s lakim IT-om imaju najširi spektar mogućnosti što se tiče stvaranja pravnih učinaka. Unatoč znatnim funkcionalnim ograničenjima, većina osoba iz navedene potkategorije sposobna je za rad, socijalnu interakciju, učenje te samostalan život. Katkad su osobe s lakim IT-om u tolikoj mjeri samostalne da je teško uopće odrediti što ih razlikuje od osoba bez IT-a. Potreba individualnog pristupa kod njih dolazi još više do izražaja jer, bez obzira na visoku razinu funkcionalnosti u pojedinim vještinama, u drugim naizgled jednostavnim funkcijama i dalje mogu imati znatne teškoće. Neovisno o stupnju IT-a, svaka osoba iz navedenih potkategorija ima svoju svijest i volju koju nastoji izraziti, ali određenim očitovanjima volje ne mogu biti priznati pravni učinci. Odlučujući utjecaj na opseg poslovne sposobnosti kod OIT-a imaju sudovi u postupcima radi lišenja, odnosno vraćanja poslovne sposobnosti, ali odluke proizišle iz navedenih postupaka nisu uvijek nužno usklađene sa stvarnim stanjem.

3. SKRBNIŠTVO NAD OSOBAMA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA

3.1. Skrbništvo za punoljetne osobe

Umjesto osobe koja ne može očitovati svoju volju u punom opsegu, učinit će to njezin zakonski zastupnik ili skrbnik (čl. 18., st. 4. ZOO-a). Detaljniju razradu navedene odredbe možemo pronaći unutar instituta skrbništva koji je uređen ObZ-om.²⁵ S obzirom na to da se postupci radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti odnose na punoljetne osobe, potrebno je navesti osnovne karakteristike skrbništva za punoljetne osobe, dok se skrbništvom za maloljetne osobe nećemo baviti u ovom slučaju. Prema

²⁵ ObZ ne navodi izrijekom tko se smatra zakonskim zastupnikom (kao što to čini ZZODS u čl. 3., st. 1., toč. 19.), ali iz čl. 257., st. 1. ObZ-a proizlazi da je zakonski zastupnik osobe lišene poslovne sposobnosti njezin skrbnik.

čl. 232. ObZ-a, pod skrbništvom za punoljetne osobe nalaze se punoljetne osobe lišene poslovne sposobnosti, ali i maloljetnici koji su poslovnu sposobnost stekli sklapanjem braka, a naknadno su rješenjem suda lišeni poslovne sposobnosti.²⁶ Na odrasle osobe lišene poslovne sposobnosti čiji su roditelji bili sposobni skrbiti se o njima te su na to pristali primjenjivao se prema ObZ-u iz 2003. institut roditeljske skrbi nakon punoljetnosti, unutar kojeg su se na odgovarajući način primjenjivale odredbe o skrbništvu za maloljetne osobe. U izradi trenutačno važećeg ObZ-a ocijenjeno je neprihvatljivim tretirati odrasle osobe kao djecu, bez obzira na uzroke zbog kojih im je potrebna skrb nakon punoljetnosti²⁷, tako da je institut roditeljske skrbi nakon punoljetnosti napušten. Broj odraslih osoba pod skrbništvom čini 94 % svih osoba pod skrbništvom u Republici Hrvatskoj.²⁸ Najčešće je riječ o osobama s intelektualnim i mentalnim teškoćama koje se ne mogu brinuti o svojim pravima te interesima na odgovarajući način.²⁹ Što se tiče smještaja navedenih osoba, moglo bi se izvesti nekoliko kriterija podjele, ali najjednostavnija podjela bila bi prema činjenici nalazi li se štitićenik unutar ili izvan obitelji. Pritom pod smještajem unutar obitelji možemo izdvojiti vlastitu obitelj, srodničku obitelj te udomiteljsku obitelj. Unatoč tomu što ZSS izdvaja udomiteljstvo kao specifičnu kategoriju unutar obavljanja djelatnosti socijalne skrbi (čl. 236. ZSS-a), udomiteljsku obitelj iz određenih razloga možemo podvesti pod smještaj unutar obitelji.³⁰ Pod smještajem izvan obitelji podrazumijeva se smještaj u obiteljskom domu³¹, u državnom domu, nedržavnom domu, drugim oblicima smještaja te psihijatrijskim ustanovama. Jedan dio štitićenika sposoban je za samostalan život, ali u većini slučajeva i dalje je ovisan o podršci. Od svih navedenih oblika smještaja, više od polovice punoljetnih štitićenika smješteno je u vlastitoj

²⁶ Maloljetna osoba koja je stekla punu poslovnu sposobnost sklapanjem braka također može biti lišena poslovne sposobnosti, ali se u tom slučaju ne primjenjuju odredbe o skrbništvu za maloljetnike, već odredbe o skrbništvu za punoljetne osobe.

²⁷ Obrazloženje iz ocjene stanja u Nacrtu prijedloga ObZ-a iz travnja 2015. godine.

²⁸ Prema podatcima Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (dalje: MROSP); ukupan broj osoba pod skrbništvom na dan 31. 12. 2020. godine bio je 18.966, od čega je 17.861 odrasla osoba; MROSP: *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini*, Zagreb, 2021., str. 74. Dostupno na <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165> (20. veljače 2022.).

²⁹ Iako rjeđe, pitanje poslovne sposobnosti postavlja se i u drugim slučajevima (npr. cerebralna paraliza, autizam, stanje kome).

³⁰ U čl. 2. Zakona o udomiteljstvu, Narodne novine, br. 115/18, 18/22 (dalje u tekstu: ZoU), gdje se određuje svrha udomiteljstva, navodi se i „pozitivno obiteljsko okruženje“. Također, određivanjem srodničkog udomiteljstva kao vrste udomiteljstva (čl. 10. i čl. 13. ZoU-a) te propisivanjem dobne razlike između udomitelja i korisnika (čl. 20. ZoU-a) vidi se i određena namjera oponašanja obiteljskog odnosa.

³¹ Novi ZSS propisuje kako obiteljski domovi nastavljaju pružati socijalne usluge najkasnije do 31. prosinca 2026. godine, a protekom navedenoga roka morat će se preorganizirati u drugi organizacijski oblik (čl. 322. ZSS-a).

obitelji³², što ide u prilog stajalištu da je vlastita obitelj najbolji oblik podrške odraslim štíćenicima. U tom smjeru ide i ObZ u odredbama kojima uređuje imenovanje skrbnika, gdje se pri odluci o izboru skrbnika prednost u pravilu daje roditeljima (čl. 247., st. 2. ObZ-a). U praksi, većina skrbnika za OIT bit će imenovana unutar njihove vlastite obitelji, a ako su kao maloljetnici bili smješteni unutar vlastite obitelji – to se u pravilu ne mijenja ni nakon što postanu punoljetni. Postoji i mogućnost imenovanja više skrbnika jednom štíćeniku, koji o pojedinim pitanjima mogu donositi odluke zajednički ili svaki samostalno (čl. 247., st. 3. ObZ-a).

3.2. Uloga posebnog skrbnika

U određenim životnim situacijama potrebno je pružiti posebnu zaštitu maloljetnim i punoljetnim štíćenicima u vezi s njihovim osobnim ili imovinskim pravima i interesima. Centar za socijalnu skrb (dalje u tekstu: CZSS) u takvim će slučajevima imenovati posebnog skrbnika štíćeniku, a u pojedinim slučajevima to će učiniti i sud (npr. čl. 245. ObZ-a). U našem slučaju institut posebnog skrbništva promatramo s aspekta punoljetnih osoba. Posebni skrbnik u pravilu je osoba s položenim pravosudnim ispitom zaposlena u Centru za posebno skrbništvo (dalje u tekstu: CZPS), a iznimno može biti i osoba izvan CZPS-a (čl. 241., st. 2. i st. 4. ObZ-a). Zakonom su propisani slučajevi u kojima će se punoljetnoj osobi imenovati posebni skrbnik (čl. 241., st. 1. ObZ-a), a kao najčešće razloge određivanja takva skrbnika kod OIT-a u praksi možemo istaknuti pokretanje postupka radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti³³ te sukob interesa. Pritom se pod pojmom sukoba interesa najčešće podrazumijeva nesklad interesa između štíćenika i njegova skrbnika ili bliskog srodnika, odnosno bračnog druga skrbnika u vezi s imovinskopravnim pitanjima ili sklapanjem određenih pravnih poslova. Naravno, ne postoji jamstvo da će posebni skrbnik uvijek postići najbolje rješenje za interese štíćenika. Posebni skrbnik ovlašten je poduzimati radnje i zastupati interese osoba samo u postupku za koji je imenovan (čl. 236., st. 7. ObZ-a). Određivanje posebnog skrbnika predviđeno je i u propisima izvan obiteljskog zakonodavstva, a u tim slučajevima često ga se naziva privremenim zastupnikom.³⁴ Ovlaсти i dužnosti posebnog skrbnika uređene su čl. 243. ObZ-a, a osobito u slučaju postupka radi lišenja poslovne sposobnosti (čl. 243., st. 3. – 6. ObZ-a).

³² Broj punoljetnih štíćenika smještenih u vlastitoj obitelji na dan 31. 12. 2020. godine bio je 8.471; MROSP, *op. cit.* (bilj. 28), str. 75.

³³ Iako pri navođenju slučajeva u kojima se imenuje posebni skrbnik (čl. 241. ObZ-a) nije izričito navedeno sudjelovanje u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti, to se može zaključiti tumačenjem čl. 503., st. 3. ObZ-a.

³⁴ Alinčić, M.; Hrabar, D.; Jakovac-Lozić, D.; Korać Graovac, A. (2007). *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, str. 432–433.

3.3. Modeli odlučivanja kod osoba lišenih poslovne sposobnosti

Kod osoba lišenih poslovne sposobnosti mogu se primijeniti dva modela odlučivanja: model zamjenskog odlučivanja (*substitute decision-making*) te model odlučivanja uz podršku (*supported decision-making*).³⁵ U našem pravnom sustavu i dalje prevladava model zamjenskog odlučivanja, prema kojem skrbnici (ali i sudovi) donose većinu odluka umjesto osoba lišenih poslovne sposobnosti. S druge strane, model odlučivanja uz podršku daje veću autonomiju u odlučivanju osobama lišenim poslovne sposobnosti te stavlja naglasak na podršku u donošenju odluka. Model odlučivanja uz podršku pronalazi svoje uporište u čl. 12., st. 4. KPOSI-ja i Općem komentaru br. 1 na čl. 12. KPOSI-ja.³⁶ Unatoč određenim pomacima prema postupnom uvođenju modela odlučivanja uz podršku u Republici Hrvatskoj (npr. uvođenje anticipiranih naredbi, ukidanje potpunog lišenja poslovne sposobnosti, ukidanja roditeljske skrbi nakon punoljetnosti), konvencijska obveza iz čl. 12., st. 4. KPOSI-ja još nije potpuno ispunjena. Za uvođenje modela odlučivanja uz podršku posebno su se zalagali iz Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom (dalje u tekstu: POSI) te su dugi niz godina predlagali konkretne mjere za postupni prijelaz s jednog na drugi model.³⁷ S obzirom na to da UN-ov Odbor za prava osoba s invaliditetom direktno zagovara ukidanje zamjenskog modela odlučivanja³⁸, vrlo je izgledno da će i skrbništvo u dosadašnjem obliku postupno nestajati iz hrvatskog zakonodavstva u predstojećim godinama. U pravnim sustavima drugih država može se također vidjeti oklijevanje u vezi s isključivim opredjeljenjem za jedan od navedenih modela³⁹ jer su zakonodavci vjerojatno svjesni činjenice da potpunim ukidanjem jednog od modela ostaju slučajevi u praksi koje neće biti moguće pokriti. Unatoč tomu, alternativni oblici skrbi znatno su razvijeniji te imaju prednost pred tradicionalnim modelom skrbništva. Pojedine države započele su s reformama skrbničkog zakonodavstva još u prošlom stoljeću te su razvile specifične institute alternativne skrbi koji mogu poslužiti kao uzor državama koje još traže odgovarajuća rješenja za svoje pravne sustave.⁴⁰ U Švedskoj je reforma skrbničkog zakonodavstva započela

³⁵ Vidi opširnije u Scholten, M.; Gather, J.; Vollman, J. (2021). *Equality in the Informed Consent Process: Competence to Consent, Substitute Decision-Making, and Discrimination of Persons with Mental Disorders*. The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine, Volume 46, Issue 1, str. 108–136.

³⁶ Opći komentar br. 1, članak 12.: Jednakost pred zakonom, UN-ov Odbor za prava osoba s invaliditetom, 19. svibnja 2014.

³⁷ Vidi detaljnije unutar godišnjih izvješća o radu POSI-ja od 2011. do 2020. godine. Dostupno na <https://posi.hr/izvjesca-o-radu/> (20. veljače 2022.).

³⁸ Majstorović, I., Šimović, I. (2018). *Opseg lišenja poslovne sposobnosti kao pretpostavka zaštite prava i dostojanstva osoba s invaliditetom*, Ljetopis socijalnog rada, 25 (1), str. 73.

³⁹ *Ibid.*, str. 67 i str. 72–74.

⁴⁰ Vidi detaljnije u Milas, I. (2005). *Obiteljskopравни status osoba lišenih poslovne sposobnosti*, Monografije Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, str. 15–65.

već 1974. godine⁴¹, a institut pravobranitelja za osobe s invaliditetom (šve. *Handikapombudsmannen*) uveden je 1994. godine.⁴² Ipak, ti su poslovi od 2009. godine prebačeni u nadležnost pravobranitelja za borbu protiv diskriminacije (šve. *Diskrimineringsombudsmannen*).⁴³ U Njemačkoj je institut brige i pomoći za punoljetne osobe bez oduzimanja poslovne sposobnosti (njem. *Betreuung*) stupio na snagu 1992. godine.⁴⁴ Instituti alternativne skrbi više pozornosti usmjeravaju na utvrđivanje sposobnosti shvaćanja pojedinih poslova i radnji⁴⁵, što je u biti ostvarenje individualnog pristupa svakom pojedincu o čijoj se sposobnosti odlučuje. Pri pronalaženju novih pravnih rješenja bit će potrebno uzeti u obzir činjenicu da su mnoge OIT u velikoj mjeri ovisne o podršci svojih članova obitelji, za koje smo već utvrdili da su u većini slučajeva njihovi skrbnici (vidi *supra*). Model odlučivanja uz podršku mora im osigurati jednaku ili veću mogućnost podrške njihovih obitelji, a rezultat nikako ne smije biti njihovo međusobno udaljšavanje.

4 POSTUPCI RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI KOD OSOBA S INTELKTUALNIM TEŠKOĆAMA

4.1. Lišenje poslovne sposobnosti

4.1.1. *Pretpostavke, opseg i sadržaj*

Da bi sud u izvanparničnom postupku mogao punoljetne osobe lišiti poslovne sposobnosti, potrebno je da kumulativno budu ispunjena dva uvjeta. Prvi je uvjet postojanje duševnih smetnji ili drugih razloga, a drugi je uvjet nesposobnost za brigu o nekom od svojih prava, potreba ili interesa, odnosno ugrožavanje prava i interesa drugih osoba o kojima su se dužne skrbiti (čl. 234., st. 1. ObZ-a). S obzirom na prethodno izneseno stanje što se tiče terminološke neusklađenosti (vidi *supra*), moglo bi se postaviti pitanje svrstavanja IT-a u „duševne smetnje“ ili „druge razloge“ unutar navedene odredbe. Uvažavajući klasifikaciju prema MKB-u, IT bi u smislu navedene odredbe ipak trebalo smatrati „duševnim smetnjama“ prije nego „drugim razlozima“. Ovisnost o alkoholu ili drugim opojnim sredstvima, senilnost, demencija i sl.

⁴¹ Axelson, H. V., Lindén, A., Andersson, J. E., Skehan, T. (2016). *Equalization and Participation for All: Swedish Disability Policy at a Crossroads*. Studies in health technology and informatics, 229, str. 70.

⁴² *Ibid.*

⁴³ Reisel, L. (2014). *Legal Harmonization and Intersectionality in Swedish and Norwegian Anti-discrimination Reform*, Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, Volume 21, Issue 2, str. 221.

⁴⁴ Hirsch, R. (2014). *Betreuungsrecht: gut gemeint, aber mangelhaft realisiert – Pro*. Psychiatrische Praxis, 41(02), str. 68.

⁴⁵ Vidi Milas Klarić, I.: *Lišenje poslovne sposobnosti i skrbništvo – od zakonodavstva i prakse danas, do potrebe za promjenama de lege ferenda u svjetlu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*, u op. cit. (bilj. 17), str. 80–82.

najčešće se smatraju „drugim razlozima“.⁴⁶ Trenutačno važeći ObZ ukinuo je mogućnost da punoljetne osobe budu potpuno lišene poslovne sposobnosti (čl. 234., st. 2. ObZ-a), čime je ostvarena provedba čl. 12., st. 2. KPOSI-ja, a to znači da se opseg lišenja poslovne sposobnosti svodi samo na djelomično lišenje. Ipak, odredba čl. 12., st. 4. KPOSI-ja, prema kojoj su države potpisnice dužne predvidjeti „odgovarajuće i djelotvorne zaštitne mehanizme“ u vezi s mjerama koje se odnose na ostvarivanje poslovne sposobnosti, može se protumačiti i na način da nije nužno isključena mogućnost potpunog lišavanja poslovne sposobnosti – pogotovo ako je riječ o teškim oblicima invaliditeta.^{47, 48, 49} Sud će u rješenju odrediti radnje i poslove za koje smatra da osoba nije sposobna samostalno poduzeti, a odnose se na osobno stanje te imovinu (čl. 234., st. 4 – 8. ObZ-a), dok sve druge poslove može samostalno poduzimati (čl. 234., st. 9. ObZ-a). Iznimno, pojedine odluke o osobnim stanjima donosi isključivo štićenik, neovisno o dijelu u kojem je lišen poslovne sposobnosti (čl. 258. ObZ-a), dok određene odluke donosi isključivo sud (čl. 260. ObZ-a). Odluke su taksativno nabrojene, ali takvo zakonsko rješenje vrlo je dvojbeno.⁵⁰ Postupak može pokrenuti sud po službenoj dužnosti, CZSS, bračni drug osobe prema kojoj se provodi postupak, njezini krvni srodnici u ravnoj lozi, a u pobočnoj do drugog stupnja (čl. 496., st. 1. ObZ-a). S obzirom na to da svatko može obavijestiti CZSS o potrebi pružanja zaštite punoljetnim osobama koje to nisu sposobne samostalno ostvariti (čl. 235., st. 1. ObZ-a), CZSS može pokrenuti postupak na temelju takvih saznanja. Ipak, ne postoji dužnost CZSS-a da u takvim slučajevima pokrene postupak, već o tome odlučuje slobodno. Podatke o zdravstvenom stanju osoba, prema kojima se pokreće postupak za lišenje poslovne sposobnosti, CZSS prikuplja od zdravstvenih ustanova i liječnika, ali jedino uz pristanak osobe čiji se podatci dostavljaju ili njezina zakonskog zastupnika (čl. 235., st. 2. i st. 3. ObZ-a). Ostaje nejasno što se događa u slučaju kad pristanak izostane jer formalno rješenje za takvu situaciju nije propisano.⁵¹ Izostankom navedenog pristanka moglo bi biti upitno i samo pokretanje postupka pa bi tu dvojbu bilo potrebno razjasniti odgovarajućim zakonskim izmjenama. Iako je oduzimanje poslovne sposobnosti predviđeno ObZ-om kao izvanparnični postupak, zbog zakonske neusklađenosti događalo se u sudskoj praksi i da sudovi unutar parničnog postupka proglašavaju osobe poslovno nesposobnima.⁵²

⁴⁶ Džankić, J., Milas Klarić, I. (2010). *Uloga skrbnika u zaštiti osobnosti osobe lišene poslovne sposobnosti*, *Pravnik*, 44, 1 (88), str. 96.

⁴⁷ Knol Radoja, K. (2015). *Povreda procesnih prava osoba s invaliditetom*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, god. 65 (6), str. 936.

⁴⁸ Cf. Korać Graovac, Čulo, *op. cit.* (bilj. 16), str. 76.

⁴⁹ Cf. Majstorović, Šimović, *op. cit.* (bilj. 38), str. 74–75.

⁵⁰ Vidi Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, *Narodne novine*, Zagreb, str. 115–117.

⁵¹ *Ibid.*, str. 98–99.

⁵² Opširnije u Sokić, K., Uzelac, J. (2018). *Imovinskopравни položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti*, *FIP – Financije i pravo*, 2 (6), str. 16–19.

4.1.2. Problemi u postupcima lišenja poslovne sposobnosti s kojima se susreću osobe s intelektualnim teškoćama

Glavni problem nastaje kod određivanja radnji i poslova koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti. Kod osoba s najtežim oblikom IT-a katkad je teško pronaći radnje i poslove koje mogu poduzeti, a više ih nije moguće proglasiti potpuno poslovno nesposobnima. Obitelji OIT-a često imaju pritužbe na rad posebnih skrbnika koji zastupaju njihove članove obitelji u postupku. Zamjera im se pasivnost i nepoznavanje osobe koju zastupaju.^{53, 54} I u praksi Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP)⁵⁵ možemo naići na slične primjedbe što se tiče posebnih skrbnika, kao što je to bio slučaj u predmetu *X i Y*.⁵⁶ U navedenom predmetu ESLJP zaključuje da podnositeljici nije dana mogućnost sudjelovanja u postupku, već ju je zastupala posebna skrbnica koja nije imala nikakav kontakt s njom.⁵⁷ U takvim slučajevima razumljivo je da će obitelji biti skeptične u vezi s prepuštanjem određenih dužnosti posebnim skrbnicima. Vještačenje osobe kojoj se oduzima poslovna sposobnost vjerojatno je najvažniji element u postupku. Prema čl. 234., st. 3. ObZ-a, vještak se bira iz „odgovarajuće grane medicine“. U praksi je najčešće riječ o (neuro)psihijatrima, a problem je što oni nisu uvijek dobro upućeni u područje IT-a.

4.2. Vraćanje poslovne sposobnosti

4.2.1. Pretpostavke, opseg i sadržaj

Ako prestanu razlozi zbog kojih je osobi oduzeta poslovna sposobnost, sud će odlučiti o njezinu djelomičnom ili potpunom vraćanju (čl. 502. ObZ-a). Ovlaštenici za pokretanje postupka isti su kao i kod postupka radi lišenja, uz dodatna dva ovlaštenika: skrbnika kojem je CZSS dao odobrenje te same osobe prema kojoj će se voditi postupak vraćanja poslovne sposobnosti (čl. 496., st. 2.). Tu se otvara pitanje sposobnosti takve osobe da bude stranka u postupku, odnosno da poduzima procesne radnje. U prvom slučaju govorimo o stranačkoj sposobnosti, dok je u drugom slučaju riječ o parničnoj sposobnosti, koja se u teoriji još naziva i procesnom poslovnom

⁵³ Na taj problem upozorava i POSI u svojem izvješću o radu za 2016. godinu (str. 61). Dostupno na <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/01/lzvjesce-o-radu-pravobraniteljice-za-osobe-s-invaliditetom-za-2016.pdf> (20. veljače 2022.).

⁵⁴ Cf. Korać Graovac, Čulo, *op. cit.* (bilj. 16), str. 100.

⁵⁵ Presude su dostupne na službenim stranicama Ureda zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava: <https://uredzastupnika.gov.hr/> (20. veljače 2022.).

⁵⁶ *X i Y protiv Hrvatske* (zahtjev br. 5193/09), presuda od 3. studenog 2011.

⁵⁷ Cf. *ibid.*, stavak 65.

sposobnošću.⁵⁸ Njihov međusobni odnos identičan je odnosu pravne i poslovne sposobnosti (vidi *supra*). Unatoč tomu što su postupci radi oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti izvanparnični postupci, pravila parničnoga procesnog prava služe kao supsidijarni pravni izvor, kad god posebna pravila izvanparničnoga procesnog prava ne reguliraju određeno pitanje na specifičan način.⁵⁹ Prema Zakonu o parničnom postupku⁶⁰ (dalje u tekstu: ZPP), stranačku sposobnost u postupku ima svaka fizička i pravna osoba (čl. 77., st. 1. ZPP-a), dok punoljetna osoba s djelomičnom poslovnom sposobnošću ima parničnu sposobnost u granicama svoje poslovne sposobnosti (čl. 79., st. 2. ZPP-a).⁶¹ U čl. 364. ObZ-a propisani su dodatni uvjeti koji moraju biti ispunjeni da bi osoba lišena poslovne sposobnosti mogla poduzimati radnje u postupcima. Sud rješenjem mora utvrditi da je osoba u stanju shvatiti značenje i pravne posljedice tih radnji, a prije donošenja takva rješenja prethodno je dužan zatražiti mišljenje CZSS-a. U poduzimanju procesnih radnji pomoći će im zakonski zastupnici, a kako bi se pritom osiguralo ostvarenje njihovih interesa, ZPP u čl. 80. – 86. predviđa pravila zastupanja. Dakle, OIT mogu poduzimati određene procesne radnje, ali sud mora tijekom postupka po službenoj dužnosti paziti da se to ostvaruje na propisani način (čl. 82. ZPP-a).⁶² S druge strane, ESLJP je u predmetu *Zehentner*⁶³ zauzeo liberalnije stajalište u potrebi zastupanja osobe lišene poslovne sposobnosti unutar postupka pred ESLJP-om: „U konvencijskom postupku potreba da osobu koja je lišena poslovne sposobnosti zastupa skrbnik manje je očita. U određenim okolnostima stoga može biti opravdano dopustiti osobi koja je na temelju domaćeg prava lišena poslovne sposobnosti da vodi konvencijski postupak o svom pravu.“⁶⁴ To nikako ne bi trebalo uzeti kao jamstvo da ESLJP dopušta osobama koje su lišene poslovne sposobnosti samostalno vođenje konvencijskog postupka, već je to, kako i u navedenoj formulaciji stoji – moguće u „određenim okolnostima“. O navedenim okolnostima odlučuje ESLJP, a praksa koju provode suci u pojedinom mandatnom razdoblju uvelike utječe na samu praksu odlučivanja u određenom pitanju unutar tog razdoblja. U postupku vraćanja poslovne sposobnosti na odgovarajući način primjenjuju se odredbe ObZ-a o postupku radi lišenja poslovne sposobnosti (čl. 503., st. 3.).

⁵⁸ Triva, S., Dika, M. (2004). *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, str. 308.

⁵⁹ *Ibid.*, str. 55.

⁶⁰ Zakon o parničnom postupku, Narodne novine, br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19.

⁶¹ Vidi opširnije u Šimović, I. (2011). *Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61 (5), str. 1631–1632.

⁶² U vezi s time vidi predmet A. K. i L. *protiv Hrvatske* (zahtjev br. 37956/11), stavak 72. i 73., presuda od 8. siječnja 2013.

⁶³ *Zehentner protiv Austrije* (zahtjev br. 20082/02), presuda od 16. srpnja 2009.

⁶⁴ Cf. *ibid.*, stavak 39.

4.2.2. Problemi u postupcima vraćanja poslovne sposobnosti s kojima se susreću osobe s intelektualnim teškoćama

Donošenjem trenutčno važećeg ObZ-a propisana je obveza preispitivanja prije donesenih odluka o lišenju poslovne sposobnosti, a u petogodišnjem razdoblju (od 1. studenog 2015. do 1. studenog 2020. godine) sudovi moraju preispitati odluke na inicijativu CZSS-a (čl. 557. ObZ-a). Razlog preispitivanja usklađivanje je našeg zakonodavstva sa spomenutim čl. 12., st. 2. KPOSI-ja (vidi *supra*). Najveće težište upravo je na pokretanju postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti osobama koje su prema prijašnjim propisima bile potpuno poslovno nesposobne. S obzirom na to da su postupci radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti identični, tako su identični i problemi s kojima se susreću osobe s intelektualnim teškoćama unutar njih (vidi *supra*). Međutim, u postupku vraćanja poslovne sposobnosti osobama koje su donedavno bile potpuno poslovno nesposobne još će više doći do izražaja problem određivanja radnji i poslova koje osoba ne može poduzeti. Sudovi u praksi imaju poteškoća pri određivanju navedenih radnji i poslova, odnosno traženja radnji i poslova koje su osobe sposobne samostalno poduzeti jer će im se upravo takva mogućnost otvoriti vraćanjem tog segmenta poslovne sposobnosti. U praksi, članovi obitelji u većini su slučajeva skrbnici te su nezadovoljni neuvažavanjem njihovih sugestija sudovima što se tiče navedenih radnji i poslova. Također, čini se da dinamika preispitivanja prije donesenih odluka ne ide planiranom brzinom. Ako uzmemo u obzir broj osoba potpuno lišenih poslovne sposobnosti na dan 31. 12. 2015. godine (15.059 osoba)⁶⁵ te na dan 31. 12. 2020. godine (8.326 osoba)⁶⁶, možemo vidjeti da se u petogodišnjem razdoblju taj broj smanjio za 44 %, pa će biti potrebno barem još nekoliko godina da se obrade svi preostali slučajevi osoba koje su još potpuno poslovno nesposobne. Unatoč rastu broja osoba kojima je djelomično ili potpuno vraćena poslovna sposobnost, još je prevelik broj osoba koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti.⁶⁷ Porast broja djelomično lišenih poslovne sposobnosti posljedica je novih postupaka za lišenje, u kojima im poslovna sposobnost više ne može biti oduzeta potpuno, ali

⁶⁵ Prema podacima tadašnjeg Ministarstva socijalne politike i mladih (dalje u tekstu: MSPM); MSPM: *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2015. godini*, Zagreb, 2016., str. 74. Dostupno na <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165> (20. veljače 2022.).

⁶⁶ MROSP, *loc. cit.* (bilj. 28).

⁶⁷ Trend se može pratiti preko statističkih izvješća MROSP-a 2015. – 2020. godine. Ministarstvo često mijenja nazive pa se osim već spomenutog MSPM-a u izvješćima može vidjeti i naziv Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (MDOMSP). U svakom slučaju, riječ je o ministarstvu koje se u ovome trenutku zove MROSP, a na njihovoj internetskoj stranici ujedinjena su sva statistička izvješća iz navedenog razdoblja, bez obzira na tadašnji naziv. Dostupno na <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165> (20. veljače 2022.).

i postupaka za vraćanje – u kojima sudovi daju prednost djelomičnom vraćanju poslovne sposobnosti pred potpunim.⁶⁸

5. PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA OSOBA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA UNUTAR POSTUPAKA RADI LIŠENJA I VRAĆANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI

5.1. Određivanje radnji i poslova koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti

Sudovi bi u svojim rješenjima trebali pomno odrediti radnje i poslove koje OIT nisu sposobne poduzeti. Na taj način ispunjavaju i konvencijsku obvezu u vezi s „razumnom prilagodbom“⁶⁹ (engl. *reasonable accommodation*), gdje treba paziti da se prava i slobode OSI-ja ne ograničavaju više negoli je potrebno. Pritom bi posebnu pozornost trebali obratiti na određivanje radnji i poslova vezanih uz imovinu. Raspolaganje imovinom jedno je od pitanja koje u praksi najviše zabrinjava roditelje, odnosno skrbnike OIT-a. To će posebno doći do izražaja u slučaju njihove smrti (roditelja/skrbnika) jer imovina prelazi na njihove nasljednike (OIT) pa će jedno od glavnih pitanja biti i mogućnost OIT-a da raspolažu naslijeđenom imovinom. U postupcima vraćanja poslovne sposobnosti sudovi često u praksi imaju težak zadatak u kojem „nešto moraju vratiti“ osobama s najtežim oblicima IT-a. Ako je očito da određene osobe zbog težine IT-a ne mogu donijeti nijednu odluku vezanu uz osobno stanje ili imovinu, a „mora im se nešto vratiti“, potrebno im je omogućiti poduzimanje radnji i poslova kod kojih postoji najmanja mogućnost zloupotrebe, pa makar bila riječ o poslovima koje realno ne mogu poduzeti.⁷⁰ Pritom bi sudovi morali više uzimati u obzir sugestije skrbnika, pogotovo ako je riječ o članovima obitelji. Na taj način dalo bi se na važnosti mišljenju osoba koje se za njih brinu cijeli život te su najbolje upoznate s njihovim (ne)mogućnostima. Pri određivanju ograničenja radnji i poslova potrebno je izbjegavati općenite formulacije (npr. „upravljanje imovinom“ ili „sklapanje pravnih poslova“) te što je više moguće precizirati radnje i poslove koje osoba nije sposobna samostalno poduzimati (npr. „kreditno obvezivanje“ ili „raspolaganje vlastitim приходima“).⁷¹ Ovdje do izražaja dolazi i tzv. ekscesivni formalizam nadležnih tijela pri tumačenju i primjeni mjerodavnog prava u postupcima koje vode. Postupajući

⁶⁸ Opširnije u Izvješću POSI-ja, *op. cit.* (bilj. 53), str. 61–65.

⁶⁹ Pojam „razumne prilagodbe“ određen je čl. 2. KPOSI-ja: „Razumna prilagodba znači potrebnu i prikladnu preinaku i podešavanja, koja ne predstavljaju nesrazmjerno ili neprimjereno opterećenje, da bi se takvo što u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno kako bi se osobama s invaliditetom osiguralo uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na ravnopravnoj osnovi s drugima.“

⁷⁰ Npr. promjena osobnog imena, mjesta prebivališta ili boravišta manja su opasnost od zloupotrebe nego davanje mogućnosti sklapanja braka ili raspolaganja vlastitim приходima.

⁷¹ Sokić, Uzelac, *op. cit.* (bilj. 52), str. 10.

strogo formalistički, odnosno neuvažavanjem svih relevantnih okolnosti pojedinog slučaja, dovodi se ozbiljno u pitanje pravedno rješavanje određenih pravnih problema. To najbolje opisuje načelno stajalište Ustavnog suda Republike Hrvatske (dalje u tekstu: USRH)⁷² o ekscesivnom formalizmu: „Ustavni sud već godinama uporno ponavlja da su nadležna tijela, uključujući sudove, dužni tumačiti i primjenjivati mjerodavno pravo, uvijek i bez izuzetka, u svjetlu osobitih okolnosti svakog konkretnog slučaja“.⁷³ Slična stajališta mogu se pronaći i u drugim odlukama USRH-a.⁷⁴ Ako se zakonodavac nije odlučio uvesti iznimke za osobe s najtežim oblicima IT-a, odnosno mogućnost da u takvim situacijama one ipak ostanu potpuno poslovno nesposobne, sudovi imaju dužnost da „u svjetlu osobitih okolnosti svakog konkretnog slučaja“ pažljivo procijene radnje i poslove koje osobe (ne) mogu poduzeti te donesu odluku koja će biti u najboljem interesu OIT-a.

5.2. Posebni skrbnici u postupku

Ako posebni skrbnik zlorabljiva ovlasti ili neuredno obavlja svoje dužnosti, moguće je da sud ili CZSS imenuju drugoga posebnog skrbnika (čl. 242., st. 10. ObZ-a). Navedeno vrijedi za slučajeve u kojima je posebni skrbnik već imenovan, ali postoji mogućnost utjecaja na sam odabir osobe koju će CZSS imenovati kao posebnog skrbnika – kao i mogućnost da se posebnog skrbnika uopće ne imenuje. Kad govorimo o mogućnosti utjecaja na odabir posebnog skrbnika, to se može učiniti anticipiranom naredbom.⁷⁵ To je isprava koju sastavlja javni bilježnik, a osoba prema kojoj se vodi postupak za lišenje poslovne sposobnosti može u njoj odrediti osobu za koju želi da je zastupa u postupku kao posebni skrbnik (čl. 236., st. 6. ObZ-a).⁷⁶ Bitna pretpostavka za davanje anticipirane izjave poslovna je sposobnost davatelja naredbe u trenutku sastavljanja isprave⁷⁷, o čemu bi javni bilježnik trebao voditi računa. Iz navedenog

⁷² Praksa USRH-a dostupna preko službenih stranica USRH-a: <https://www.usud.hr/> (20. veljače 2022.).

⁷³ Odluka USRH-a broj: U-III-5989/2013 od 9. veljače 2016.

⁷⁴ Vidi npr. odluke USRH-a broj: U-III-2184/2009 od 13. studenoga 2014. i U-III-2867/2014 od 15. studenoga 2017.

⁷⁵ Sadržaj i oblik anticipiranih naredbi uređen je Pravilnikom o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta osoba pod skrbištvom, načinu popisa i opisa njihove imovine, podnošenju izvješća i polaganju računa skrbnika te sadržaju i obliku anticipiranih naredbi, Narodne novine, br. 19/21.

⁷⁶ Anticipirana naredba u ObZ-u predviđena je i za druge slučajeve: imenovanje skrbnika djetetu u slučaju smrti roditelja (čl. 116., st. 5. ObZ-a), imenovanje skrbnika u slučaju lišenja poslovne sposobnosti (čl. 247., st. 5. ObZ-a) te donošenje pojedinih odluka o vlastitom zdravlju (čl. 260., st. 2. ObZ-a).

⁷⁷ Arg. ex. čl. 247., st. 5., čl. 260., st. 2. i čl. 278., st. 2. ObZ-a. Iako navedeni članci propisuju postojanje poslovne sposobnosti kao pretpostavke u trenutku davanja anticipirane naredbe radi imenovanja skrbnika u slučaju lišenja poslovne sposobnosti te donošenja pojedinih odluka o vlastitom zdravlju, trebalo bi ih na odgovarajući način primijeniti i za slučajeve određivanja posebnog skrbnika iz čl. 236., st. 6. ObZ-a.

proizlazi da je najbolji trenutak za određivanje osobe posebnog skrbnika anticipiranom naredbom prije pokretanja samog postupka, ako je izgledno da takav postupak predstoji ili je gubitak poslovne sposobnosti očekivani ishod postupka. U tom trenutku osoba još nije formalno lišena poslovne sposobnosti pa ne bi trebalo biti zapreka za sastavljanje anticipirane naredbe. Situacija je drukčija kod postupka za vraćanje poslovne sposobnosti jer je tada poslovna sposobnost već prethodno oduzeta. Potpuno poslovno nesposobna osoba ne bi u tom slučaju mogla odrediti posebnog skrbnika u anticipiranoj naredbi, dok bi djelomično poslovno sposobna osoba imala takvu mogućnost jedino ako joj rješenjem o lišenju poslovne sposobnosti poduzimanje navedene radnje nije onemogućeno. Anticipiranom naredbom može biti imenovana bilo koja osoba u koju davatelj naredbe ima povjerenja. U slučaju da kod tako imenovane osobe ne postoje zapreke iz čl. 248. ObZ-a, CZSS morat će imenovati tu osobu posebnim skrbnikom. Za posebnog skrbnika ne može biti imenovana osoba koja predlaže postupak radi lišenja poslovne sposobnosti⁷⁸ ili stručni radnik CZSS-a, ako postupak predlaže CZSS (čl. 236., st. 3. i st. 4. ObZ-a). Javni bilježnici dužni su upisati podatke o sastavljanju anticipirane naredbe u Registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku koji vodi Hrvatska javnobilježnička komora. Oblik i sadržaj Registra te način vođenja evidencije uređen je Odlukom Komore.⁷⁹ Posebnog skrbnika neće biti potrebno imenovati u slučaju kada osoba prema kojoj se vodi postupak ovlasti opunomoćenika koji će je zastupati u tom postupku (čl. 236., st. 2. ObZ-a). Na opunomoćenike primjenjuju se odredbe ZPP-a pa tako stranku u postupku može zastupati odvjetnik (čl. 89.a, st. 1. ZPP-a) ili srodnik po krvi u ravnoj liniji (predci i potomci), brat, sestra ili bračni drug⁸⁰ – pod uvjetom da su potpuno poslovno sposobni i ne bave se nadripisarstvom (čl. 89.a, st. 3. ZPP-a). Dakle, opunomoćenik nije posebni skrbnik niti će posebni skrbnik biti potreban u postupku ako je određen opunomoćenik.

5.3. Vještačenje

Ograničavanje na stručno mišljenje liječnika – psihijatra može dovesti u pitanje samu bit vještačenja OIT-a. Takvo rješenje možda je u praksi prihvatljivije kod osoba s mentalnim teškoćama, ali pri vještačenju OIT-a dublji uvid u njihovo stanje mogli bi imati edukacijski rehabilitatori. Iz tog razloga bilo bi ih poželjno uključiti u proces vještačenja, odnosno izmijeniti na odgovarajući način čl. 234., st. 3. ObZ-a. Jedna je od mogućnosti i uvođenje multidisciplinarnog vještačenja u kojem bi svoje

⁷⁸ Osobe iz čl. 496. ObZ-a.

⁷⁹ Odluka o ustroju registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku, Narodne novine, br. 20/17.

⁸⁰ Analogno bi trebalo biti primjenjivo i na izvanbračnog druga te formalnog, odnosno neformalnog životnog partnera.

stručno mišljenje mogli dati vještaci iz drugih grana. Tako bi sudovima na raspolažanju mogli biti edukacijski rehabilitatori, psiholozi i liječnici – ako sud ocijeni da je to potrebno. Ipak, u slučaju multidisciplinarnog vještačenja postavlja se pitanje troškova vještačenja. Ako bi u takvu postupku sudjelovalo više vještaka, troškovi bi mogli biti vrlo visoki. Također, sudovi bi trebali češće koristiti svoju slobodu u ocjenjivanju dokaza (čl. 8. ZPP-a) te izbjegavati nekritičko priklanjanje nalazima i mišljenjima vještaka. U tom smjeru ide i praksa USRH-a: „Prvostupanjski sud u obrazloženju svoje odluke oslanjao se samo na jedan čimbenik – da je podnositelj osoba koja je u trajnom stanju lakše (do umjerene) mentalne retardacije, radi čega nije sposoban brinuti se o osobnim potrebama, pravima i interesima i kojoj je potrebna pomoć, skrb i nadzor odrasle odgovorne osobe u svakodnevnom funkcioniranju. Ovo bez dostatnog i objektivnog opravdanja konkretnih razloga na temelju kojih sud utvrđuje da je podnositelja nužno lišiti poslovne sposobnosti, pritom se vodeći u odlučujućoj mjeri nalazom i mišljenjem jednog sudskog vještaka. Uzimajući u obzir značaj (posljedice) takvog izvješća u konkretnom slučaju, Ustavni sud izražava skepsu može li se mentalno stanje osobe ocijeniti s dovoljno sigurnosti nakon jednog vještačenja“.⁸¹ Navedeno je stajalište USRH često citirao i u svojim kasnijim odlukama.⁸² I u praksi ESLJP-a možemo pronaći stajališta kojima se ohrabruje veća odlučnost sudova u ocjenjivanju dokaza: „Naposljetku je sudac, a ne liječnik pa ni psihijatar, taj koji treba ocijeniti sve relevantne čimbenike koji se odnose na osobu o kojoj je riječ te njegove ili njezine osobne okolnosti. Dužnost je suca koji vodi postupak odlučiti je li takva krajnja mjera potrebna ili bi bila dovoljna i blaža mjera. Kad je riječ o tako važnoj stvari za privatni život pojedinca, sudac mora pažljivo uravnotežiti sve relevantne čimbenike, kako bi odlučio o razmjernosti mjere koju određuje“.⁸³ U predmetu *Shtukaturov*⁸⁴ ESLJP smatra da je podnositelj zahtjeva relativno samostalna osoba unatoč dokumentaciji iz koje je bilo očito da podnositelj zahtjeva pati od mentalnih poremećaja. U tom smislu donosi zaključak da je: „U takvim okolnostima bilo neophodno da sudac ima barem kratak vizualni kontakt s podnositeljem zahtjeva, a po mogućnosti i da ga ispita. Sud zaključuje kako je odluka suca da odluči o predmetu na temelju dokumentiranih dokaza, bez da je vidio i saslušao podnositelja, bila nerazumna te predstavlja povredu načela kontradiktornosti“.⁸⁵ Navedenim tumačenjima nije bila namjera umanjivati važnost stručnih mišljenja vještaka, već naglasiti ulogu sudca kao odlučujući element za donošenje konačne odluke u toj vrsti postupaka.

⁸¹ Odluka USRH-a broj: U-III-1380/2014 od 20. svibnja 2015.

⁸² Vidi npr. odluke USRH-a broj: U-III-2404/2016 od 20. veljače 2019., U-III-1756/2019 od 18. rujna 2019., U-III-3607/2017 od 30. studenoga 2019., U-III-891/2020 od 1. srpnja 2020.

⁸³ *X i Y protiv Hrvatske, op. cit.* (bilj. 56), stavak 85.

⁸⁴ *Shtukaturov protiv Rusije* (zahtjev br. 4409/05), presuda od 27. ožujka 2008.

⁸⁵ *Cf. ibid.*, stavak 73.

5.4. Edukacija stručnog kadra

Kako bi postupci radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti bili što kvalitetniji, potrebno je i kvalitetno znanje svih sudionika koji utječu na tijek postupka. Iz tog razloga bilo bi poželjno organizirati edukacije sudaca, vještaka i socijalnih radnika o problematici OIT-a. Posebni naglasak upravo je na edukaciji vještaka jer je njihovo stručno mišljenje jedno od najvažnijih elemenata u postupku. U tom smislu bilo bi potrebno kontinuirano dopunjavati njihovo postojeće znanje da bi ono bilo usklađeno s aktualnim trendovima iz prakse. S druge strane, poželjno bi bilo i upoznavanje s pravnim učincima i posljedicama s kojima se nakon postupka susreću osobe lišene poslovne sposobnosti. Pravilnikom o stalnim sudskim vještacima⁸⁶ propisana je dužnost stalnih sudskih vještaka stručno se usavršavati i stjecati stručna znanja iz područja za koja su imenovani stalnim sudskim vještacima (čl. 18. Pravilnika), ali nije razrađen sustav nadzora nad tako propisanom dužnosti. Naprotiv, u slučaju proširenja područja vještačenja na srodnu djelatnost (čl. 12.b Pravilnika) čak je izrijeckom odbačena dužnost stručne obuke, iako bi možda bilo uputno da se takva obuka prođe. Nakon provedenih postupaka skrbnici OIT-a u praksi često ističu površno poznavanje područja IT-a od sudionika u postupcima. Edukacije bi mogle održavati organizacije osoba s invaliditetom, a najprikladnije bi bilo da to budu one organizacije koje imaju višegodišnje iskustvo u radu s OIT-om. Tako bi se s vremenom svi sudionici u postupcima bolje upoznali s pojmom IT-a, načinom funkcioniranja OIT-a te njihovim mogućnostima pa bi i odluke u postupcima bile usklađenije sa stvarnim stanjem. Na taj način osigurao bi se učinkovitiji pristup pravosuđu OIT-a, u skladu s čl. 13. KPOSI-ja.⁸⁷ To bi također moglo utjecati i na buduće postupke pred ESLJP-om. Među povredama ljudskih prava u odnosu na poslovnu sposobnost najčešće se ističu povrede članaka 5., 6., 8. i 13. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁸⁸, s naglaskom na čl. 6. (pravo na pošteno suđenje).⁸⁹ Odgovarajućom edukacijom sudionika u postupku reducirale bi se potencijalne nepravilnosti u postupcima pred nacionalnim sudovima koje na kraju mogu rezultirati postupkom pred ESLJP-om. Jedan od glavnih zadataka edukacije trebao bi biti i pojednostavnjenje

⁸⁶ Pravilnik o stalnim sudskim vještacima, Narodne novine, br. 38/14, 123/15, 29/16, 61/19.

⁸⁷ „(1) Države potpisnice osigurat će učinkovit pristup pravosuđu osobama s invaliditetom na jednako osnovi s drugim osobama, uključujući osiguravanje proceduralnih i dobi primjerenih prilagodbi, kako bi se olakšala njihova učinkovita uloga bilo kao izravnih ili neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenje, u svim sudskim postupcima, uključujući istražni postupak i druge prethodne faze postupka. (2) Da bi pomogle u osiguravanju učinkovitoga pristupa pravdi osobama s invaliditetom, države potpisnice će promicati odgovarajuću obuku onih koji rade na pravosudnom području, uključujući policiju i zatvorsko osoblje.“

⁸⁸ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

⁸⁹ Knol Radoja, *op. cit.* (bilj. 47), str. 937–938.

stručne terminologije u postupku, odnosno njezino prilagođavanje na način da OIT mogu lakše sudjelovati u postupku.

6. ZAKLJUČAK

Poslovna sposobnost u određenom je opsegu prisutna kod svih potkategorija OIT-a, pogotovo unutar sustava koji više ne dopušta da se punoljetnoj osobi potpuno oduzme poslovna sposobnost. U konkretnom opsegu poslovne sposobnosti razliku čine individualne karakteristike pojedinca, pa tako osoba s istim stupnjem IT-a može biti djelomično ili potpuno poslovno sposobna. Punoljetnim osobama moguće je samo djelomično oduzeti poslovnu sposobnost, a jedini je razlog zbog kojeg još postoje punoljetne osobe koje su potpuno poslovno nesposobne što nisu preispitane sve prije donesene odluke o lišenju poslovne sposobnosti. Model odlučivanja uz podršku postupno ulazi u propise, a poticanje štićenika na samostalno donošenje odluka uz odgovarajuću podršku označeno je kao jedno od temeljnih načela skrbnštva za punoljetne osobe (čl. 233., st. 4. ObZ-a). Postoje razna tumačenja čl. 12. KPOSI-ja (vidi *supra*), a neka od njih ne isključuju nužno mogućnost korištenja institutom potpunog lišenja poslovne sposobnosti u iznimnim slučajevima.⁹⁰ Navedena tumačenja možemo pronaći i u pojedinim odlukama USRH-a^{91, 92} te ESLJP-a.^{93, 94} Potrebno je uzeti u obzir da iz okružja osoba s IT-om proizlaze raznovrsni motivi drugih osoba koji mogu imati bitan utjecaj na krajnji ishod cijelog procesa. Obiteljima može odgovarati da njihov član s IT-om bude potpuno poslovno sposoban, unatoč tomu što u pojedinim slučajevima takvo rješenje ne odgovara stvarnom stanju, ali na taj način isključuju treće strane (npr. CZSS) od intervencije u njihove odluke. S druge strane, nekim obiteljima možda više odgovara da je njihovim članovima s IT-om ograničena poslovna sposobnost jer na taj način imaju kao skrbnici veću kontrolu nad njihovim pojedinim radnjama. Objektivno gledajući, najvažnije bi trebalo biti da stanje na papiru bude što usklađenije sa stvarnim stanjem osobe s IT-om. Bilo kakva odstupanja, u jednom ili drugom smjeru, otvaraju prostor za zloupotrebu i manipulaciju. Tako bi osoba s IT-om koja je potpuno poslovno sposobna i može poduzimati sve radnje i poslove, a da to nije odraz realna stanja u kojem se nalazi, mogla biti dovedena u zabludu u vezi s pojedinim radnjama i poslovima (npr. kod sklapanja ugovora) ili bi radnje i poslovi koje samostalno poduzima – u biti bili pod utjecajem trećih osoba (npr. članova obitelji). Još veća nepravda bila bi ograničavanje poslovne sposobnosti osobi s IT-om što se tiče radnji i poslova koje realno može poduzimati. Iz svih navedenih razloga

⁹⁰ Cf. Milas, *op. cit.* (bilj. 40), str. 119.

⁹¹ Odluka USRH-a broj: U-III-4536/2012 od 14. siječnja 2016.

⁹² Odluka USRH-a broj: U-III-1380/2014, *op. cit.* (bilj. 81).

⁹³ *Ivinović protiv Hrvatske* (zahtjev br. 13006/13), presuda od 18. rujna 2014.

⁹⁴ *X i Y protiv Hrvatske, op. cit.* (bilj. 56).

još je jedanput potrebno naglasiti važnost precizna detektiranja radnji i poslova koje osoba (ne) može poduzimati. Njih je moguće podijeliti na tri razine: radnje i poslove koje osobe mogu potpuno samostalno poduzimati, radnje i poslove koje osobe mogu poduzimati uz tuđu podršku te radnje i poslove koje osobe ne mogu ni na koji način same poduzimati, nego to moraju druge osobe umjesto njih. Očigledno je da se pri odlučivanju mora voditi računa o brojnim detaljima, a pogotovo zbog činjenice što se ograničava nečija sloboda. S druge strane, o davanju određenih sloboda i prava vodi se i previše računa pa kao primjer možemo uzeti pravo na sudjelovanje u političkom i javnom životu (čl. 29. KPOSI-ja), odnosno jedan oblik provedbe kroz Zakon o registru birača⁹⁵, koji potpuno poslovno nesposobne osobe (na temelju sudskog rješenja) smatra biračima te one imaju biračko pravo (*arg. ex. čl. 64.*). Naravno, to više neće biti od bilo kakva značenja kada se broj punoljetnih osoba koje su potpuno lišene poslovne sposobnosti dovede do nule, ali zanimljiva je činjenica da je osobi kojoj je sudskim rješenjem onemogućeno poduzimati radnje i poslove u vezi s promjenom osobnog imena (ili koja možda čak nije ni svjesna vlastitog imena i prezimena) – s druge strane omogućeno zaokružiti tuđe ime i prezime na glasačkom listiću. Zato je pri određivanju opsega prava koja se daju određenoj osjetljivoj skupini ili pojedincima unutar društva radi njihove zaštite uvijek potrebno paziti da se ne postigne protuučink, odnosno da se proširivanjem prava ne otvore dodatne mogućnosti za zloupotrebu i ugrožavanje.

LITERATURA

1. Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A. (2007). *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb.
2. Axelson, H. V.; Lindén, A.; Andersson, J. E.; Skehan, T. (2016). *Equalization and Participation for All: Swedish Disability Policy at a Crossroads*. *Studies in health technology and informatics*, 229, str. 69–77.
3. Džankić, J., Milas Klarić, I. (2010). *Uloga skrbnika u zaštiti osobnosti osobe lišene poslovne sposobnosti*, *Pravnik*, 44, 1 (88), str. 89–110.
4. Hirsch, R. (2014). *Betreuungsrecht: gut gemeint, aber mangelhaft realisiert – Pro*. *Psychiatrische Praxis*, 41(02), str. 68–69.
5. Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*, Narodne novine, Zagreb.
6. Klarić, P., Vedriš, M. (2014). *Građansko pravo*, Zagreb, Narodne novine.
7. Knol Radoja, K. (2015). *Povreda procesnih prava osoba s invaliditetom*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (6), str. 931–954.

⁹⁵ Zakon o registru birača, Narodne novine, br. 144/12, 105/15, 98/19.

8. Korać Graovac, A., Čulo, A. (2011). *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom – novi pristup shvaćanju prava osoba s duševnim smetnjama*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61 (1), str. 65–109.
9. Majstorović, I., Šimović, I. (2018). *Opseg lišenja poslovne sposobnosti kao pretpostavka zaštite prava i dostojanstva osoba s invaliditetom*, Ljetopis socijalnog rada, 25 (1), str. 65–84.
10. Milas, I. (2005). *Obiteljskopравни status osoba lišenih poslovne sposobnosti*, Monografije Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
11. Reisel, L. (2014). *Legal Harmonization and Intersectionality in Swedish and Norwegian Anti-discrimination Reform*, Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, Volume 21, Issue 2, str. 218–240.
12. Scholten, M., Gather, J., Vollman, J. (2021). *Equality in the Informed Consent Process: Competence to Consent, Substitute Decision-Making, and Discrimination of Persons with Mental Disorders*. The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine, Volume 46, Issue 1, str. 108–136.
13. Sokić, K., Uzelac, J. (2018). *Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti*, FIP – Financije i pravo, 2 (6), str. 7–32.
14. Šimović, I. (2011). *Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61 (5), str. 1625–1686.
15. Tarabić, B. N., Tomac, P. (2014). *Intelektualne teškoće – dijagnostika i klasifikacija*, Cyrus, Zagreb: Medicinski fakultet, 2 (1), str. 130–133.
16. Triva, S., Dika, M. (2004). *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb.

Publikacije

1. *Izvešće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj*, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, rujan 2021.
2. *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema: MKB-10 – deseta revizija*, svezak 1. – drugo izdanje; Zagreb: Medicinska naklada: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2012.
3. *Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse*, Zbornik radova sa stručnog skupa održanog u Solarisu, Šibenik, 4. – 5. listopada 2011., Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012.

Pravni izvori

1. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (2007.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 06/07, 03/08, 05/08.
2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

3. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/15, 98/19.
4. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11, 25/13, 05/15.
5. Odluka o ustroju registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku, Narodne novine, br. 20/17.
6. Pravilnik o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta osoba pod skrbništvom, načinu popisa i opisa njihove imovine, podnošenju izvješća i polaganju računa skrbnika te sadržaju i obliku anticipiranih naredbi, Narodne novine, br. 19/21.
7. Pravilnik o stalnim sudskim vještacima, Narodne novine, br. 38/14, 123/15, 29/16, 61/19.
8. Opći komentar br. 1, članak 12.: Jednakost pred zakonom, UN-ov Odbor za prava osoba s invaliditetom, 19. svibnja 2014.
9. Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, Narodne novine, br. 64/01.
10. Zakon o mirovinskom osiguranju, Narodne novine, br. 157/13, 151/14, 33/15, 93/15, 120/16, 18/18, 62/18, 115/18, 102/19, 84/21.
11. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21.
12. Zakon o parničnom postupku, Narodne novine, br. 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19.
13. Zakon o radu, Narodne novine, br. 93/14, 127/17, 98/19.
14. Zakon o registru birača, Narodne novine, br. 144/12, 105/15, 98/19.
15. Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22.
16. Zakon o udomiteljstvu, Narodne novine, br. 115/18, 18/22.
17. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 76/14.

Sudska praksa

1. ESLJP: A. K. i L. protiv Hrvatske (zahtjev br. 37956/11), presuda od 8. siječnja 2013.
2. ESLJP: Ivinović protiv Hrvatske (zahtjev br. 13006/13), presuda od 18. rujna 2014.
3. ESLJP: Shtukaturov protiv Rusije (zahtjev br. 4409/05), presuda od 27. ožujka 2008.
4. ESLJP: X i Y protiv Hrvatske (zahtjev br. 5193/09), presuda od 3. studenog 2011.
5. ESLJP: Zehentner protiv Austrije (Zahtjev br. 20082/02), presuda od 16. srpnja 2009.
6. Odluka USRH-a broj: U-III-2184/2009 od 13. studenoga 2014.
7. Odluka USRH-a broj: U-III-1380/2014 od 20. svibnja 2015.
8. Odluka USRH-a broj: U-III-4536/2012 od 14. siječnja 2016.
9. Odluka USRH-a broj: U-III-5989/2013 od 9. veljače 2016.
10. Odluka USRH-a broj: U-III-2867/2014 od 15. studenoga 2017.
11. Odluka USRH-a broj: U-III-2404/2016 od 20. veljače 2019.
12. Odluka USRH-a broj: U-III-1756/2019 od 18. rujna 2019.
13. Odluka USRH-a broj: U-III-3607/2017 od 30. studenoga 2019.
14. Odluka USRH-a broj: U-III-891/2020 od 01. srpnja 2020.

Mrežni izvori

1. Službene stranice Američkog saveza za intelektualne i razvojne teškoće (*American Association on Intellectual and Developmental Disabilities – AAIDD*), <https://www.aaid.org/> (20. veljače 2022.).
2. Službene stranice Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike Republike Hrvatske, <https://mrosp.gov.hr/> (20. veljače 2022.).
3. Službene stranice pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, <https://posi.hr/> (20. veljače 2022.).
4. Službene stranice Ureda zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava, <https://uredzastupnika.gov.hr/> (20. veljače 2022.).
5. Službene stranice Ustavnog suda Republike Hrvatske, <https://www.usud.hr/> (20. veljače 2022.).

Summary

LEGAL CAPACITY OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN PROCEDURES FOR DEPRIVATION AND RESTORATION OF LEGAL CAPACITY

Legal capacity is a quality that enables us to create legal effects in everyday life. For people with intellectual disabilities, this quality is legally and factually limited. This paper aims to determine the issues faced by persons with intellectual disabilities in proceedings for deprivation and restoration of legal capacity and analyses the impact of the main participants in the proceedings: special guardians, court experts, and judges. To get a complete insight into the above issues, it is first necessary to define the basic terms and concepts, as well as the differences between individual terms which, in practice, often give rise to misconceptions. To better understand the role of guardians in the proceedings, it is necessary to gain insight into the institute of guardianship for adults, with special emphasis on family members acting as guardians. Finally, some potential solutions for improving the position of persons with intellectual disabilities in these procedures are considered, which could contribute to improving the quality of their lives and their position in society in general. The paper also presents the author's interpretations based on practical examples from experience gained by working with people with intellectual disabilities, their guardians, and their families.

Key words: *intellectual disabilities, legal capacity, custody, non-contentious proceedings.*